

А. Я. ПАЎЛАВА

АКТУАЛЬНЫЯ ПЫТАННІ АЙЧЫННАЙ ГІСТОРЫІ Ў АСВЯТЛЕННІ ВАЕННЫХ ПАДЗЕЙ 1935—1945 гг.

Разглядаецца асвятленне падзей Другой сусветнай і ў тым ліку Вялікай Айчыннай вайны на старонках папулярных у Беларусі газет і часопісаў. Прадстаўлена характарыстыка падыходу да падачы матэрыялу ў дзяржаўных і недзяржаўных СМІ. Робіцца выснова аб ступені рэпрэзентатыўнасці матэрыялаў СМІ для выкарыстання іх у якасці гістарычных крыніц па асэнсаванні сучасным беларускім грамадствам падзей і вынікаў Другой сусветнай вайны.

The article deals with the coverage of the Second World and Great Patriotic War in the pages of popular newspapers and magazines in Belarus. The characteristic approach to the presentation of the material in the state and non-state media. The authors conclude that the degree of representativeness of media materials for use as historical sources for understanding the modern Belarusian society events and the results of the Second World War.

Ключавыя словы: Другая сусветная вайна; Вялікая Айчынная вайна; актуальныя праблемы ваеннай гісторыі; дзяржаўная і незалежная прэса; прафесійныя гісторыкі і папулярныя рызатары; новыя характарыстыкі традыцыйных ваенных вобразаў; савецка-германскі фронт; акупацыя; партызанскі рух; успаміны сведак вайны; захаванне памяці пра вайну.

Keywords: Great Patriotic War; World War II; actual problems of war history; state and independent press; professional and amateur historians; new images and new characteristics of traditional images; Soviet-German front; occupation; partisan movement; war witness' memories; memory policy.

Навуковая супольнасць зараз перажывае перыяд актыўнай метадалагізацыі гістарычнай думкі. Грамадству патрэбна не прымірыцельная памяць, а адэкватнае адлюстраванне падзей і з'яў Другой сусветнай вайны. Вострая палемічнасць вакол азначанай праблемы тлумачыцца не

Паўлава Алена Якаўлеўна — дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і музейзнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

толькі рознымі поглядамі на вывучэнне адпаведнага перыяду, супярэчлівымі вобразамі шэрагу дзеячаў, але і значнасцю перамогі ў вайне супраць нацызму для нашай краіны [1; 7; 14]. Нягледзячы на аб'ектыўныя і суб'ектыўныя цяжкасці, апошнія дзесяцігоддзі сталі надзвычай плённымі для вывучэння гісторыі 1939—1945 гг. Многія палажэнні, вывады і ацэнкі савецкай гістарыяграфіі змяніліся на супрацьлеглыя, з'явіліся новыя канцэпцыі. Адной з такіх стала інтэрпрэтацыя падзей Другой сусветнай вайны праз тэорыю сінергетыкі, прапанаваная вядомым беларускім навукоўцам прафесарам У. Н. Сідарцовым, які сам перажыў вайну падлеткам [64].

Узрастанне ролі электронных сродкаў інфармацыі не зменшыла цікавасці да такога спецыфічнага віду крыніц, як публікацыі ў перыядычных СМІ. Праз вывучэнне складу і зместу сучаснай перыядыкі нашчадкі будуць меркаваць аб стане ментальнасці грамадства, яго настроях, стаўленнямі і разуменні асноўных вобразаў і сюжэтаў перыяду 1941—1945 гг.

Публікацыі СМІ адлюстроўваюць сітуацыю вакол гістарычнай памяці грамадства пра пэўныя падзеі. Прыкладам можа служыць актыўнае выкарыстанне ў публікацыях газеты «Комсомольская правда» вынікаў сацыялагічных даследаванняў па найбольш дыскусійных пытаннях вайны. Нарысы для СМІ напісаны ў газетна-публіцыстычным стылі і не патрабуюць прадстаўлення падрабязнай доказнай базы крыніц пасля кожнага сцвярджэння [4; 34; 46]. Для ўзмацнення ўздзеяння на чытача выкарыстоўваюцца творы вядомых дзеячаў культуры [7]. Большасць СМІ мае электронны варыянт, што дазваляе хутка параўнаць тлумачэнні з'яў і падзей рознымі выданнямі. На працягу апошніх гадоў перыядычныя выданні пачалі знаёміць чытачоў з меркаваннямі замежных даследчыкаў, распавядаць пра знаходкі і атрыбуцыю крыніц асабістага паходжання (напрыклад, публікацыі часопісам «ARCHE» дзённіка К. Ярмілава — кіраўніка групы «Смугнар», газетай «Народная воля» — шпытка з вершамі вязня лагера «Заксенхаўзэн») [44; 74]. Дзякуючы публікацыям СМІ становіцца магчымым ідэнтыфікаваць герояў франтавых фотаздымкаў [46]. Асобныя матэрыялы СМІ прадстаўляюць інфармацыю пра зборы беларускіх архіваў і музеяў, тым самым павялічваючы колькасць карыстальнікаў інтэрнэт-праектаў гэтых устаноў [1; 21; 27].

Чытачамі выданняў з'яўляюцца прадстаўнікі чатырох узроставых груп: пакаленне сведкаў вайны, дзеці франтавікоў і перажыўшых акупацыю, унукі ўдзельнікаў ваенных падзей і маладое пакаленне. Публікацыі павінны задавальняць інфармацыяй усіх і пры гэтым не пакрыўдзіць сведкаў таго, аб чым распавядаецца.

Выбар газет і часопісаў для гэтага даследавання абумоўлены папулярнасцю выданняў сярод насельніцтва Беларусі, даступнасцю для чытача, разнастайнасцю падыходаў аўтараў матэрыялаў да асвятлення падзей. Сярод афіцыйных дзяржаўных выданняў былі ўзяты шматтыражная газета «СБ. Беларусь сегодня» (далей — «СБ»), часопіс «Беларуская думка» (далей — «БД») і спецыялізаваны «Беларускі гістарычны часопіс» (далей — «БГЧ»); з папулярных — газета «Камсамольская праўда» (далей — «КП») і штотыднёвік «Аргументы и факты» (далей — «АиФ»); гарадская газета «Мінскі кур’ер» (далей — «МК»). З недзяржаўных выданняў для асвятлення праблемы выкарыстоўваліся газеты «Народная воля» (далей — «НВ»), «Белгазета», часопіс «АРСНЕ» і дайджэст публікацый па беларускай гісторыі «Дзяды».

Ваенная тэма прысутнічае на старонках перыядычных выданняў кожны год. «КП» час ад часу робіць рэпрынты шэрагу нумароў ваенных гадоў. На сайце гэтага выдання размешчаны поўны архіў выпускаў газеты з чэрвеня 1941 па май 1945 г. «МК» 22 чэрвеня 2010 г. выдаў спецыяльны выпуск пра падзеі ў горадзе ў канцы чэрвеня 1941 г. Альманах «АРСНЕ» выпусціў некалькі адмысловых «ваенных» нумароў. Да 9 Мая, 22 чэрвеня і 3 ліпеня ўсімі выданнямі штогод ствараюцца тэматычныя падборкі. Матэрыялы пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны размешчаны пад традыцыйнымі рубрыкамі: «Памяць», «Як гэта было», «Невядомыя старонкі вайны», «Асобы сшытак», «Галоўнае», «Лёсы людскія», «Асэнсаванне» і інш. Аднак нават напярэдадні значных памятных дат праекты пра франтавыя падзеі не размяшчаюцца на першай паласе.

Асноўнымі відамі крыніц, якія прадстаўлены ў перыядычных выданнях, з’яўляюцца публіцыстыка і мемуарная літаратура, эпістальныя крыніцы, дакументальныя фота. У спецыяльных журналісцкіх даследаваннях прадстаўляюцца таксама дакументальныя пісьмовыя і фотакрыніцы, якія публікуюцца цалкам [30; 65; 74]. Часопісы друкуюць дзённікі, якія суправаджаюцца каментарыямі спецыялістаў. Газеты публікуюць лісты (салдат-франтавікоў, нямецкіх вайскоўцаў і г. д.), дазваляючы чытачам перажыць эмоцыі аўтараў і зрабіць самастойныя высновы.

Па публікуемых матэрыялах прасочваецца пазіцыя выдаўца і галоўнага рэдактара. Калі раней асабліваю значнасць мелі рэдакцыйныя артыкулы, то ў апошні перыяд узрастае каштоўнасць твораў вядомых грамадскіх дзеячаў і звычайных грамадзян. Пры падрыхтоўцы ваенных даследаванняў расійская версія «КП», «АиФ» і часопіс «БД» рэгулярна звяртаюцца як да прафесійных гісторыкаў, так і да даследчыкаў-аматараў, абмяркоўваючы разнастайныя версіі развіцця падзей у канцы

1930-х — пачатку 1940-х гг. [14; 34; 55]. У такім выпадку публіцыстычныя матэрыялы мяжуюць з навуковымі артыкуламі (большасць артыкулаў «БД»; супрацоўніцтва А. Анкудо і І. Валахановіча ў «Белгазеце»; Л. Сяліцкай і В. Селяменева, А. Кафтана і У. Мядзінскага, А. Аўчыннікава і А. Сяняўскай у «КП», В. Селяменева і У. Корбут у «СБ») [2; 8; 55; 62]. Адзіным недахопам такіх публікацый можна назваць не заўсёды карэктныя спасылкі на крыніцы.

Беларуская версія выдання «КП» пры падрыхтоўцы сумесных матэрыялаў аддае перавагу архівістам, што сведчыць аб пэўным даверы да гэтай катэгорыі гісторыкаў. «АиФ» публікуе як журналісцкія даследаванні і артыкулы гісторыкаў, так і меркаванні звычайных грамадзян па актуальных пытаннях. Матэрыялы «СБ» часцей за ўсё прадстаўлены журналісцкімі артыкуламі і ўспамінамі, аднак у 2014 г. газета, сумесна з супрацоўнікамі Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, падрыхтавала праект, які распавядаў пра помнікі, прысвечаныя падзеям Вялікай Айчыннай вайны [62].

У той жа час аўтарамі «выбуховых» матэрыялаў у недзяржаўных СМІ з'яўляюцца папулярныя гісторыкі ці звычайныя грамадзяне. «Бестселеры» пра вайну першапачаткова публікуюцца ў друкаваных СМІ (нарысы І. Копыла «Нябышына. Вайна», «НВ», 2010; С. Захарэвіча пра партызанскі рух, «Дзяды», 2010, вып. 3) [18; 31]. Аўтары свядома не звярталіся да дакументальных крыніц, даследаванняў гісторыкаў. Небяспека ў тым, што гэтыя даследчыкі падаюцца рэдакцыямі выданняў як «аўтарытэты», хаця многія з іх неаднойчы свядома некарэктна выконвалі працу [31; 59].

Сучасная перыёдыка захавала традыцыю зварота да сведак падзей мінулай вайны [28; 60]. Значнасць эмацыянальна афарбаваных крыніц асабістага паходжання для жыхароў Беларусі абумоўлена тым фактам, што яны дагэтуль пэўным чынам перажываюць вайну [13; 32; 63; 71]. У савецкі час друкавалася шмат мемуараў ваенных і партызанскіх кіраўнікоў. Зараз найбольш часта перыядычныя выданні друкуюць успаміны ўдзельнікаў франтавых падзей, жыхароў акупіраваных раёнаў, вязняў месцаў прымусовага трымання насельніцтва [24; 30; 60]. Змест і сэнс успамінаў залежыць ад аўтарскага жадання. Нярэдка ўмовай публікацыі ў недзяржаўных выданнях з'яўляецца менавіта наяўнасць думкі, супрацьлеглай да афіцыйнай. Як правіла, успаміны прадстаўлены ў выглядзе апавядання ці інтэрв'ю. Шэраг выданняў («КП у Беларусі», «СБ») працягваюць традыцыю савецкага часу і ў юбілейныя гады вядуць спецыяльныя рубрыкі з удзелам чытачоў: «Перамога», «65 год Перамогі»,

«Да 70-годдзя вызвалення», дзе друкуюць успаміны звычайных грамадзян. У электронных версіях прыгаданыя рубрыкі вядуцца ў пашыраным варыянце.

Падыходы ў беларускіх газетах («СБ», «НВ», «БГ») і беларускіх версіях расійскіх выданняў («КП» і «АиФ») часам адрозніваюцца. Для жыхароў большай часткі былога СССР вайна пачалася ў 1941 г. У сучасным беларускім грамадстве стала актуальным асэнсаванне таго факту, што для беларусаў Другая сусветная вайна пачалася ў верасні 1939 г. [6; 14; 54; 63]. Часцей за ўсё да падзей 1939 г. звяртаюцца газеты «КП у Беларусі» і «НВ», часопісы «БД», «АРСНЕ» і «БГЧ». У «НВ» была апублікавана слухная прапанова ўключыць у мемарыял Брэскай крэпасці памятны знак, прысвечаны абароне цытадэлі ў 1939 г. [54].

Публікацыі перыядычных выданняў паказваюць, што другім па значнасці пытаннем застаюцца дэталі і падзеі пачатку і вядзення Вялікай Айчыннай вайны (што сапраўды было вядома І. Сталіну напярэдадні 22 чэрвеня 1941 г., як плацілі франтавікам і партызанам, як выратаўвалі Крэмль падчас бамбардзіравання, што магло адбыцца ў выніку здачы Ленінграда гітлераўцам, як святкавалі Новы 1943 год у г. Сталінградзе і г. д.) [20; 34; 36; 65]. Аповед і тлумачэнне падзей на савецка-германскім фронце падчас яго праходжання па тэрыторыі Беларусі прадстаўляюць на сваіх старонках большасць выданняў [27; 46; 52; 68]. У 2013 г. «СБ» прысвяціла шэраг матэрыялаў вызваленню Гомельшчыны, у 2014 г. — размясціла на сваіх старонках хроніку аперацыі «Баграціён» [4; 12; 26; 62]. Для палягчэння ўспрымання кожны артыкул утрымліваў карту, на якой былі паказаны населеныя пункты, вызваленыя савецкімі войскамі. Аднак здзіўляе, чаму падзеі даведзены толькі да вызвалення сталіцы — Мінска. Пасля 3 ліпеня яшчэ амаль месяц ішлі баі па вызваленні тэрыторыі Беларусі, Брэст вызвалілі толькі 28 ліпеня. На жаль, такая адарванасць публікацыі можа прывесці да стварэння новага міфа пра вайну.

Публікацыі спецыялізаваных часопісаў пра франтавыя падзеі адрозніваюцца дэталёвасцю. Да найбольш грунтоўных матэрыялаў можна аднесці артыкулы, падрыхтаваныя даследчыкамі С. Я. Новікавым, М. Станіславіч (аўтары даказваюць, што кіраўніцтвам Вермахта абарончыя баі ўспрымаліся менавіта як бітвы) [52; 68]. Выключэннямі з абарончай тэматыкі сталі матэрыялы «НВ» і «Белгазеты».

Не згасе цікавасць да дэталёў заканчэння вайны, да герояў, узняўшых сцяг Перамогі над Рэйхстагам [5]. Гэтыя сюжэты зараз часта разглядаюцца праз лёс звычайнага чалавека (жыццё пры акупацыі; складанасці працы медыцынскіх сясцёр у ваенных шпіталях; адносіны да фа-

таграфавання на фоне Рэйхстага і г. д.) [24; 60; 63; 64]. Працягвае заставацца актуальнай тэма чалавечых ахвяр (колькасць, структура) як кошту Перамогі над нацызмам [7; 55; 56].

Як сведчыць айчынная перыёдыка, жыхароў Рэспублікі Беларусь больш цікавіць менавіта беларуская тэматыка (планы ўрада БССР аб вяртанні на тэрыторыю рэспублікі яшчэ ў 1942 г.; лёс ваеннапалонных і беларускіх вязняў акупацыйных устаноў; супрацоўніцтва жыхароў з акупацыйнымі ўладамі; узаемаадносіны польскіх сіл і дзеячаў беларускага нацыянальнага руху; дзейнасць украінскіх і прыбалтыйскіх паліцэйскіх фарміраванняў; ход вызвалення Беларусі ад нацысцкіх захопнікаў) [2; 4; 13; 22; 41; 48; 50]. Асабліваю цікавасць выклікаюць матэрыялы пра жыццё сталіцы ў гады вайны [6; 9; 63; 71; 72].

Хутчэй за ўсё на запыты грамадства рэагуюць «КП» і «НВ». Найбольш прафесійна рыхтуюцца матэрыялы «АиФ» і «КП». Праблемны характар публікацый, беларуская тэматыка і моцная антысталінская накіраванасць характэрны для «НВ». Але недахопам бачыцца тое, што пасля высвятлення прадмета цікавасці развіцця тэмы і дыскусіі на старонках выдання не адбываецца.

Новы час патрабуе новых акцэнтаў, новых сюжэтаў (ці новых вобразаў старых сюжэтаў), аб чым сведчаць публікацыі ў СМІ [5; 11; 14; 20; 43; 51; 53; 54]. Да традыцыйных сэнсавых ланцужкоў «вайна — ворагі», «вайна — смерць», «вайна — героі», «вайна — Перамога» ўсё часцей дабаўляюцца «вайна — страх» і «вайна — выжыванне» [30; 60; 63; 74]. Калі ў пасляваенныя дзесяцігоддзі пад уплывам Перамогі і калектыўных пачуццяў ад перажытай вайны лагічнымі тэмамі былі барацьба супраць ворагаў і выяўленне ўсіх нацысцкіх злачынстваў, то зараз грамадства пачынае рэфлексію адносна іншых момантаў. Акрамя таго, у пераломныя для станаўлення дзяржавы часы назіраецца прага грамадства да міфалагізацыі гістарычнай думкі. Назвы артыкулаў «КП» кшталту «Кто натравил Гитлера на Сталина?» (18.02.2011 г.), «Как генералы проспали войну» (23.06.2011 г.) з'яўляюцца яскравымі праявамі пошуку і стварэння новых міфаў пра адзінага ці некалькіх канкрэтных вінаватых у распальванні вайны, небяспекі чаго адзначае У. Н. Сідарцоў. Адбываецца не толькі змена акцэнтаў, але і своеасаблівая змена сэнсаў і дэгенерацыя вобразаў. Разгарнулася актыўная палеміка наконт падстаў да дзеянняў жыхароў СССР і БССР у перыяд барацьбы супраць нацысцкай агрэсіі [2; 18; 31; 59]. Добраахвотная адмова журналістаў, не знаёмых з сучаснымі канцэпцыямі і сінергетычным поглядам на падзеі 1939—1945 гг., ад кансультацый з прафесіяналамі не дазваляе паўнавар-

тасна асэнсаваць вырашальную ролю грамадзян і арганізацыйныя задачы кіраўніцтва ў час, калі дзяржава знаходзіцца ў стане хаосу вайны за выжыванне.

На змену савецкім трактоўкам і міфам пра Вялікую Айчынную вайну ў постсавецкі час прыйшлі новыя міфы і вобразы [14; 18; 31; 34; 43; 53]. Аналізуючы публікацыі СМІ з пункту гледжання іх стаўлення да асноўных сімвалаў і вобразаў, звязаных з вайной супраць германскага нацызму, можна канстатаваць заўсёды нейтральную пазіцыю «АйФ», адзначаць спробу дыскусіі з запрашэннем навукоўцаў і даследчыкаў публіцыстаў на старонках «БД» і «КП».

У сучаснай перыёдыцы найбольш вылучаюцца дзве групы вобразаў. Да першай можна аднесці герояў-партызан, маршалаў-пераможцаў, салдат-вызваліцеляў, жыхароў-ахвяр [13; 16; 20; 22; 25; 43]. Вобразы гераічных франтавікоў і партызан, паліцыянта-забойцы засталіся ў большасці выпадкаў у афіцыйных выданнях («СБ», «БД», «МК») [4; 15; 16; 23; 37; 50; 61]. С другога боку, найбольш спрэчныя пытанні, як напрыклад: падзеі 1939 г., жыццё ў акупацыі, супрацоўніцтва з акупацыйнымі ўладамі, вобразы дзеячаў нацыянальнага руху, газетай «СБ» зусім не закранаюцца.

Другая група прадстаўлена вобразамі «плённага дзеяча беларускага адраджэння» В. Кубэ, кнусаўскага партызана-бандыта, «добрых» жаўнераў Вермахта, «масавых гвалтаўнікоў» з радой Савецкай арміі, што заняволіла краіны Усходняй Еўропы [2; 18; 55; 59]. Цалкам гэтыя вобразы падтрымліваюцца ў публікацыях альманаха «Дзяды». Калі раней яны адназначна трактаваліся аўтарамі «НВ», то на працягу 2014 г. выданне змягчыла антысавецкую накіраванасць і перайшло да дыскусійных матэрыялаў: артыкулы В. Дашкевіча, А. Фомчанкі і М. Нордштэйна [19; 54; 71].

На пачатку XXI ст. цікавасць да новых вобразаў актыўна падтрымлівалі публікацыі «Белгазеты» [2; 67]. «Бомбамі, якія ўзарвалі грамадства», сталі ідэі падрыхтоўкі І. Сталіным нападу на Германію [5], адсутнасці нямецкага генацыду супраць беларусаў [33; 43], «бандыцкі характар» партызанскага руху, «правакаванне» немцаў партызанамі на карныя акцыі супраць насельніцтва [18; 59] і г. д. На працягу 2000-х гг. даволі значнае распаўсюджанне набывае думка, што насамрэч нацысцкага плана «Ост» не існавала, што дагэтуль успрымалася як аксіёма. Аднак навуковыя публікацыі і публіцыстыка айчынных і замежных даследчыкаў дэманструюць беспадстаўнасць такога міфа. Лейтматывам «ваенных» нумароў «ARCHE» за 2013 г. выступае тэзіс аб тым, што з боку

Германіі вайна была цывілізацыйнай. Лагічна вынікае генацыдны характар вайны, што адмаўляюць некаторыя папулярызатары гісторыі [41; 43; 58].

Новыя дэталі мэтанакіраванай знішчальнай нямецкай палітыкі ў дачыненні да жанчын і дзяцей раскрываюцца ў «АиФ» у даследаванні журналіста Г. Зотава пра савецкіх дзяцей «Лебенсборна», матэрыялах журналісткі А. Кручковай і беларускай даследчыцы А. Белановіч пра цяжарных остарбайтэрак і іх немаўлят, у артыкуле «БД» пра лагер у Азарычах (якога няма нават у нямецкай класіфікацыі лагераў), матэрыяле «СБ» пра Колдычаўскі лагер смерці. [29; 33; 38; 42]. Адносіны нацыстаў да псіхічна нездаровых людзей ахарактарызавала В. А. Латышава [40]. Даследуецца айчыннымі і замежнымі гісторыкамі і журналістамі трагедыя вёскі Хатынь. Між тым публікацыі сведчаць, што знішчэнне Хатыні цалкам адлюстроўвае ўсю складанасць і неадназначнасць сітуацыі на акупіраванай нацыстамі беларускай зямлі [41; 50; 61; 69].

Звяртаючыся да партызанскай тэматыкі варта канстатаваць захаванне яе ва ўсіх выданнях. У дзяржаўнай перыёдыцы («СБ») агульная накіраванасць матэрыялаў захоўвае традыцыі савецкіх часоў. Аўтары публікацый часопіса «БД» прадпрымаюць спробы аб'ектыўнага тлумачэння падзей [57]. На пачатку 2000-х гг. партызанская тэма з'яўляецца галоўнай для ваенных даследаванняў «Белгазеты» [2; 18; 67]. Нягледзячы на зварот да дакументальных матэрыялаў, журналісты і аглядальнікі часта прадстаўляюць толькі адмоўны бок партызанскага руху, без тлумачэнняў [2; 31; 59]. Ніводная айчынная газета не запрасіла да дыскусіі на партызанскую тэму беларускіх гісторыкаў. Адзінай публікацыяй, зробленай з удзелам прафесіянала, можна назваць інтэрв'ю газеты «НВ» з польсканямецкім гісторыкам партызанскага руху Б. Мусялам, у якім дадзены асабісты погляд даследчыка на праблемныя пытанні [17].

Застаецца актуальнай і тэма ўшанавання памяці пра вайну. Да яе часцей звяртаюцца «МК» (тэма разглядаецца на старонках выдання незалежна ад набліжэння памятных дат) [16; 21; 30], «КП» [44; 63], «Беларуская думка» [15] і «СБ» [62]. Можна вызначыць некалькі напрамкаў матэрыялаў: ідэнтыфікацыя безыменных герояў, помнікі і мемарыяльныя комплексы (гісторыя стварэння і стаўленне да іх беларускай і замежнай грамадскасці і СМІ), дзейнасць архіўных і музейных устаноў [1; 15; 16; 19; 21; 27; 35; 44; 62; 63].

Няшмат у айчынай перыёдыцы апублікавана матэрыялаў, прысвечаных ваеннай тэме ў мастацкай літаратуры і кінамастацтве, якія разам з публіцыстыкай з'яўляюцца сродкам перадачы інфармацыі і грамад-

скага выхавання. Аналізу сітуацыі ў творах культуры прысвечаны лічаныя артыкулы «БД» і «Белгазеты» [39; 51; 65; 76].

Адной з асаблівасцей сённяшняй перыёдыкі — амаль поўная адсутнасць сюжэтаў пра галоўнага злачынцу і віноўніка вайны Гітлера, пра пошукі і пакаранне нацысцкіх злачынцаў [10; 53; 73]. Нячаста сустракаюцца на старонках выданняў публікацыі пра разважанні нашчадкаў салдат Вермахта і маладых жыхароў Германіі аб памерах злачынстваў іх продкаў падчас вайны [33, 49].

Можна канстатаваць, што на старонках перыёдыкі вядзецца барацьба за справядлівую памяць пра 1939—1945 гг., бо СМІ з'яўляюцца актыўным аб'ектам у сферы камунікацый. Новы, часам адмоўны погляд на традыцыйныя вобразы вайны ў крызісны час станаўлення постсавецкай дзяржаўнасці стаў падавацца частцы беларускага грамадства не столькі больш прывабным, колькі больш сапраўдным. Аналіз публікацый недзяржаўных СМІ паказвае, што ў беларускім грамадстве становіцца актуальнай ідэя адыходу ад падзей Вялікай Айчыннай вайны як асноўных аб'яднальных сімвалаў нацыянальнага гонару [39, 59].

Спецыфіка сучаснага перыядычнага друку ў разглядзе праблемных пытанняў Другой сусветнай вайны заключаецца часам у нежаданні прызнання ў публікацыях складанасці з'яў і падзей 1939—1945 гг., непрыняцці аўтарамі інавацыйных падыходаў і канцэпцый прафесійных даследчыкаў і захаванні пэўнай недасказанасці і палемікі па найбольш баючых пытаннях вайны паміж афіцыйнымі і недзяржаўнымі СМІ. Тым не менш ёсць надзея, што выдаўцы папулярных айчынных газет у бліжэйшы час арганізуюць праект, які збярэ для дыскусіі па найбольш баючых для беларускага грамадства праблемах ваеннага часу, выяўленых сацыёлагамі, айчынных і замежных навукоўцаў, журналістаў, аматараў, сведак падзей вайны.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. *Адамушко В.* Сохраненная память // Беларус. думка. 2009. № 6. С. 42—47.
2. *Анкудо Е.* Неизвестная война // Белгазета. 2002. 25 нояб., 2 дек.
3. *Барабаш В.* По живому. Процесс установления советско-польской границы в 1944—1945 гг. // Беларус. думка. 2009. № 9. С. 33—37.
4. *Бабусенко Г.* Батальон стоял как скала // СБ. Беларусь сегодня. 2013. № 222. 26 нояб.
5. *Баранец В.* 40 стягов над рейхстагом // КП. 2007. 8 мая. С. 12—13; *Он же.* Что знал Сталин о планах Гитлера [Электронны рэсурс] // КП. 2011. URL: <http://www.kp.by//daily/25681.3/839273/>

6. *Белохвостик Н.* 1100 дней, которые изменили Минск и минчан [Электронны рэсурс] // КП. 2009. URL: <http://www.kp.by//daily/24313/506479/>; *Он же.* В Минске пленных немцев водили на балет // КП. 10-16.05.2012. С. 4 ; *Он же.* В Западную Беларусь ездили по спецпропускам // КП. 17.09.2014. С. 8–9.
7. *Быкаў В.* Вайна і Перамога // Народная воля. 2014. 8 мая.
8. *Валаханович И.* Неизвестная война — 3 // Беларус. думка. 2002. 16 дек.
9. *Варанкова І.* Минская эпопея // Беларус. думка. 2011. № 6. С. 12–201.
10. *Виль Т.* Мы перепроверяем преступления, которые были совершены во время Второй мировой войны // КП. 2013. 4 мая.
11. *Волошин Е.* Партизаны выдали сельчан за полицаяв? // КП. 2007. 28 сент.
12. Выход к Западной Двине // СБ. Беларусь сегодня. 2014. 24 июня.
13. *Герасимов В.* Пусть пережитое не повторится! // Народная воля. 2011. 8–11 крас. С. 4
14. *Гигин В.* Была ли война случайной // Беларус. думка. 2010. № 4. С. 60–63 ; *Он же.* «TERAZ NIE PORA SZUKAC WYMOWEK...» // Беларус. думка. 2009. № 9. С. 38–45.
15. *Головко С.* Форпост мужества // Беларус. думка. 2014. № 4. С. 12–19 ; *Он же.* Прорыв в Бессмертие // Беларус. думка. 2014. № 5. С. 34–40 ; *Он же.* Курган вечной славы // Беларус. думка. 2014. № 6. С. 48–53 ; *Он же.* Монумент героизму и мужеству // Беларус. думка. 2014. № 7. С. 3–8.
16. *Голод И.* В историю на броню // МК. 2010. 2 июля; *Он же.* Сочтемся славою // МК. 2014. 7 мая.
17. *Гурневич Д.* Беларусь партизанская: дзе міфы, а дзе праўда? // Народная воля. 2014. 21 окт. С. 7.
18. *Данилов И.* Что делали чекисты в белорусских деревнях // Деды. Белосток, 2011. Вып. 7. С. 74–77.
19. *Дашкевич В.* «Што есць здрада?» // Народная воля. 2014. крас.
20. *Денисевич Н.* Если бы сдали Ленинград. // АиФ. 2014. № 9. С. 7.
21. *Дмитриев Р.* Я поведу тебя в музей // МК. 2014. 3 мая.
22. *Докунова Е.* За колючей проволокой: дулаги, шталаги, офлаги // Беларус. думка. 2012. № 2. С. 94–99.
23. *Долгополов Н.* Звезда надежды // СБ. Беларусь сегодня. 2012. 19 янв.
24. *Донских Е.* Летчицы пикирующих бомбардировщиков: мы были счастливы на войне [Электронны рэсурс] // АиФ. 2013. № 19. URL: <http://www.aif.ru/society/history/43185>
25. *Досаев Н.* Родная для нас земля Беларусь, Белоруссия // СБ. Беларусь сегодня. 2011. 7 мая.
26. *Дралюк В.* Комаринский плацдарм // СБ. Беларусь сегодня. 2013. № 179. 24.09 ; «Вохан» рухнул под Лоевым // СБ. Беларусь сегодня. 2013. № 197. 18.10.
27. *Дроздов А.* От «Суворова» до «Багратиона» // Беларус. думка. 2013. № 9. С. 47–53 ; *Он же.* Хранители памяти // Беларус. думка. 2013. № 11. С. 26–32.
28. *Дроздова А.* Я был уверен, война скоро закончится // АиФ. 2013. 22 июня.
29. *Жарина О.* Детская Хатынь // МК. 2011. 7 окт. С. 7 ; *Она же.* Чтобы помнить // МК. 2013. 8 мая.
30. За калючым дротам. Успаміны вязня Асвенцэма П. Момака (падрыхтавала да друку М. Станіславоўіч) // БГЧ. 2010. № 6. С. 48–57.
31. *Захаревич С.* Горела ли земля под ногами оккупантов // Деды. Белосток, 2010. Вып. 3. С. 126–140.

32. *Заяц В.* Вот и все, могу умирать // Народная воля. 2014. 18 марта.
33. *Зотов Г.* Неужели так много. Современные немцы не знают, сколько русских убили их предки // *АиФ*. 08.05.2013 ; *Он же.* Из вывезенных нацистами детей домой вернулись 3 процента [Электронны рэсурс] // *АиФ*. 2012. № 38—39. URL: <http://www.aif.ru/society/history/36599> ; *Он же.* Тайна детей «Лебенсборна». Куда делись 50 тысяч малышей, украденных эсесовцами в СССР? [Электронны рэсурс] // *АиФ*. 2012. № 38—39. URL: <http://www.aif.ru/society/history/36196>
34. *Кафтан А.* Кто натравил Гитлера на Сталина // КП. 2011. 18.02. С. 6—7.
35. *Колганова А.* 11 фамилий // *АиФ*. 2010. № 17. 28.04.
36. *Колесниченко А.* Как прятали Кремль от фашистов // *АиФ*. 2010. № 18.
37. *Крушинская Л.* Полет в бессмертие [Электронны рэсурс] // СБ. Беларусь сегодня. 2010. URL: <http://www.sb.by//post/100044>
38. *Крючкова А.* Дети остарбайтеров // *АиФ*. 2011. № 41. С. 26.
39. *Кяры Б.* Усенародная вайна і гарады-героі: міт Вялікай айчыннай вайны ў Беларусі // *ARCHE*. 2013. № 1. С. 24—43.
40. *Латышева В.* Люди как баласт // *АиФ*. 2013. № 44. 30.10.
41. *Литвин А.* Кровь и пепел // *Беларуская думка*. 2009. № 4. С. 95—101.
42. *Лихута И.* Колдычевский лагерь смерти [Электронны рэсурс] // СБ. Беларусь сегодня. 2010. URL: <http://www.sb.by//post/101970>
43. *Лицкевич О.* Война против мифов // *Беларус. думка*. 2009. № 1. С. 58—67 ; *Он же.* Геноцид белорусского народа // *Беларус. думка*. 2009. № 4. С. 89—94 ; *Он же.* Полководцы Победы // *Беларус. думка*. 2009. № 2. С. 86—91.
44. *Лубневская Л.* Обелиском Победы в Минске могла стать Триумфальная арка [Электронны рэсурс] // КП. 2008. URL: <http://www.kp.by//daily/24174.3/384632/> ; *Она же.* Тетрадь из Заксенхаузена // *НВ*. 2012. 8 мая. С. 3.
45. *Лучер М.* Комбат с легендарного военного снимка — мой отец // КП. 2014. 25 февр. С. 11.
46. *Люцік З.* Гродзенская катастрофа савецкай 3-й арміі летам 1941 г. // *ARCHE*. 2013. №1 (118). С. 8—65.
47. *Матвиенко А.* «Учители» Сталина. Заметки об альтернативной истории // *Беларус. думка*. 2014. № 6. С. 54—59.
48. *Москаленко Г.* Люди хорошие, помните // *Беларус. думка*. 2010. № 7. С. 80—87 ; *Он же.* Убийство В. Кубе: чего мы не знаем // *Беларус. думка*. 2008. № 9. С. 84—91.
49. *Муравьев А.* Дело Ганса Шпикермана. Война глазами фашиста // *АиФ*. 2011. № 29.
50. *Мюллер Ф.* Супрацоўніцтва ў знішчальнай вайне // *ARCHE*. 2013. № 3 (120). С. 40—167.
51. *Над Н.* Когда Сталин узнал, что начнется война // КП. 2011. 27 окт.
52. *Новікаў С. Я.* Абарона Магілёва ў святле дакументальных крыніц // БГЧ. 2008. № 7. С. 44—53 ; *Ён жа.* Гомельская бітва 1941 года: спроба рэканструкцыі // БГЧ. 2012. № 8. С. 3—14 ; *Ён жа.* Узяцце Брэсцкай крэпасці: гіст. дакумент // БГЧ. 2010. № 6. С. 38—43.
53. *Новикова Е.* Готовил ли Сталин Брестский мир-2? // Народная воля. 2014. 4.11.
54. *Нордштейн М.* Под ударами двух сторон // Народная воля. 9.09.2014.
55. *Овчинников В.* Миф о миллионах изнасилованных красноармейцами немцев придумал Геббельс // КП. 2013. 11.10.
56. *Огородник И.* Цена Победы // Народная воля. 2014. 14 лют. С. 3.

57. *Павлова Е.* Многогранье всенародной борьбы // Беларус. думка. 2014. № 2. С. 82–91.
58. *Панин Н.* Людские потери Беларуси в войне // Беларус. думка. 2009. № 5. С. 92–97; *Он же.* Война и эзика // Беларус. думка. 2010. № 7. С. 92–97.
59. *Провалинская Н.* Партизаны воевали со своими // Белгазета. 2013. 3 июня. С. 9.
60. *Романова Е.* Узница Галина Черкис: «Я знаю карту Германии по концлагерям» [Электронны рэсурс] // КП. 2011. URL: <http://www.kp.by//daily/25682/840771/>
61. *Рудліне П.* Хатынская расправа: новы погляд на гістарычную спрэчку // АРСНЕ. 2—13. № 1 (118). С. 149—201.
62. *Селеменев В., Корбут В.* Монументы, рвушыя душу // СБ. Беларусь сегодня. 2014. № 48. 14 марта; *Они же.* Руки прочь от нашей памяти // СБ. Беларусь сегодня. 2014. № 28. 13.02; *Они же.* Батальон идет на запад // СБ. Беларусь сегодня. 2014. № 115. 20.06.
63. *Селицкая Л.* После суток в операционной мне казалось, что все вокруг калеки [Электронны рэсурс] // КП. 2011. URL: <http://www.kp.by//daily/24474/632632/>; *Селицкая Л., Селеменев В.* Неудачное покушение на В. Кубе в минском театре Кремль приказал признать провокацией [Электронны рэсурс] // КП. 2011. URL: <http://www.kp.by//daily/25682/840771/>; *Селицкая Л.* Ветеран Алексей Богомолов: «В 1945 г. нашел в Берлине два фотоаппарата. И стал снимать» [Электронны рэсурс] // КП. 2011. URL: <http://www.kp.by//daily/24470.4/629669/>; *Она же.* Мне не хотелось, чтобы летчики лежали в земле безымянными...; *Она же.* На груди фотоаппарат, а на плече — автомат [Электронны рэсурс] // КП. 2011. URL: <http://www.kp.by//daily/24478.3/635134/>; *Она же.* Правительство Белоруссии собиралось вернуться из эвакуации еще в 1942 г. [Электронны рэсурс] // КП. 2011. URL: <http://www.kp.by//daily/24489/644818/>; *Она же.* Фотографироваться у Рейхстага нам казалось неинтересным // КП. 2010. 2 апр.; *Она же.* От гибели в оккупированном Минске мать спас стрептоцид, а дочь — лыжные штаны // КП. 2010. 1—7 апр.
64. *Сидорцов В. Н., Латышева В. А.* Народ во Второй мировой и Великой Отечественной войне: синергетический взгляд на историю. Минск, 2005.
65. *Сидорчик А.* Новый год в окопах Сталинграда [Электронны рэсурс] // АиФ. 2012. № 38—39. URL: [http://www.aif.ru/ny2014/tellings/1075876](http://www.aif.ru/ny2014/tellings/1075876;);
66. Солдатский треугольник // СБ. Беларусь сегодня. 2014. 26 июня, 2 июля.
67. *Спотыкович К.* Партизаны и покемоны // Белгазета. 2005. 9 мая; *Он же.* «Линия Сталина» в ожидании блицкрига // Белгазета. 2005. 27 июня.
68. *Стэйславоўіч М.* Пачатак Вялікай Айчыннай вайны: абарончыя баі на тэрыторыі Беларусі // БГЧ. 2010. № 2. С. 65—71.
69. *Степаненко В.* Здесь убивали людей // СБ. Беларусь сегодня. 2013. 22 марта.
70. *Тимошенко М.* Как Сталин платил фронтовикам. КП. 2011. 9 авг.
71. *Фомченко О.* Люба-Любочка // Народная воля. 2014. 1 апр.; 4 апр.
72. *Циркун Е.* Весна 45-го года // МК. 2013. 8 мая.
73. *Шаркоў А. В.* Нацысцкія злачынцы перад судом ваенных трыбуналаў у Беларусі ў 1945—1950 гг. // БГЧ. 2010. № 7. С. 41—50.
74. *Ярмілаў К.* Дзённік кіраўніка групы «Смугнар» // АРСНЕ. 2013. № 1. (118). С. 346—370.